

УДК 7.03 (4-15):749.1-044.972

DOI 10.32461/2226-3209.1.2022.257453.

Цитування:

Босий І. М., Брижаченко Н. С. Меблеве мистецтво: історичний досвід створення комбінованих багатофункціональних об'єктів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. 2022. № 1. С. 78-84.

Bosyi I., Bryzhachenko N. (2022). Furniture art: the historical experience of combined multifunctional objects creation. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 78-84 [in Ukrainian].

Босий Іван Михайлович,

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри дизайну середовища

Харківської державної академії

дизайну і мистецтв

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8656-0604>**Брижаченко Наталія Сергіївна,**

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри

образотворчого мистецтва,

музикознавства та культурології

Сумського державного

педагогічного університету

імені А.С.Макаренка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7322-1291>bryzhachenko@gmail.com

МЕБЛЕВЕ МИСТЕЦТВО: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ КОМБІНОВАНИХ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

Мети роботи полягає у висвітленні історичного досвіду створення комбінованих багатофункціональних меблів-трансформерів та виокремленні основних прийомів поєднання декількох функцій в одному предметі меблевого мистецтва. **Методологія** роботи базується на застосуванні низки теоретичних методів пізнання: аналіз, порівняння, аналогія, абстрагування та узагальнення. Методи аналізу та порівняння були застосовані в процесі розгляду еволюції меблів-трансформерів на прикладі історичних прототипів. Порівняння художніх засобів обробки поверхонь, особливостей конструктивних елементів та характерних рис формоутворення дозволив ідентифікувати деякі історичні зразки меблів-трансформерів, які були знайдені в електронній мережі без зазначення дати або країни виготовлення. Методи дослідження по аналогії та абстрагування було застосовано для виявлення прийомів формування комбінованих меблів-трансформерів. Метод узагальнення було використано для підведення підсумків роботи. **Наукова новизна** роботи полягає в узагальненні історичного досвіду створення комбінованих багатофункціональних меблів та визначенні провідних прийомів створення комбінованих об'єктів. **Висновки:** в результаті дослідження виявлено, що у меблевому мистецтві основними прийомами поєднання декількох функцій в одному предметі є: 1) імплементація у масштабний об'єкт додаткових невеликих функціональних блоків; 2) рівноцінне сполучення двох утилітарних предметів в одному об'єкті; 3) множинна комбінація рівнозначних функціональних блоків в єдину форму.

Ключові слова: меблеве мистецтво, меблі-трансформери, історичні прототипи меблів, системи трансформації.

Bosyi Ivan, Ph.D. (Candidate of Art History), senior lecturer at the Department of Environmental Design in Kharkiv State Academy of Design and Arts; Bryzhachenko Natalia, Ph.D. (Candidate of Art History), Senior Lecturer of the Department of Fine Arts, musicology and culturology of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Furniture art: the historical experience of combined multifunctional objects creation

The purpose of the article is to highlight the historical experience of creating combined multifunctional furniture-transformers and to reveal the main methods of combining several functions in one object of furniture art. **The methodology of this work** is based on the application of a number of theoretical methods of scientific research: analysis, comparison, analogy, abstraction, and generalization. Methods of analysis and comparison were used in the process of considering the evolution of furniture-transformers on the example of historical prototypes. The comparison of artistic means of surface treatment features of structural elements and characteristics of shaping allowed identifying some historical examples of furniture-transformers that were found in the electronic network without specifying the date or country of manufacture. To identify the main methods of combined furniture-transformers formation have been applied such research methods use analogy and abstraction. To summarize the results of the work it was used the generalization method. **The scientific novelty** of the work consists in summarizing the historical experience of

combined multifunctional furniture creation and defining the leading methods of combined objects formation. **Conclusions:** the results of the research support the idea that in furniture art the main methods of the combination of several functions in one subject are: 1) the implementation of additional small functional blocks in a large-scale object; 2) the equal combination of two utilitarian objects in one object; 3) the multiple combinations of equivalent functional blocks into a single form.

Key words: furniture art, furniture-transformers, historical prototypes of furniture, transformation systems.

Актуальність теми дослідження. Концепція поєднання в одному предметі меблів декількох функціональних об'єктів, що з'явилась у XVI ст. та набула популярності в період з XVII по XIX ст., досі залишається затребуваною. Означена тенденція прослідковується при організації житлового простору багатоквартирних комплексів, у яких спостерігається нестача вільного місця. Сьогодні тенденція щодо впровадження комбінованих меблів-трансформерів у предметно-просторове середовище житлового призначення особливо актуалізувалась зі зростанням дистанційної форми роботи та навчання, коли люди знаходяться вдома та потребують наявності облаштованого функціонального місця для реалізації своїх професійних потреб. При відсутності достатньо вільного простору означену проблему можна вирішити за допомогою впровадження комбінованих меблів-трансформерів. У цьому аспекті для сучасних дизайнерів необхідним є дослідження не лише сучасних прикладів меблів, а й аналіз історичних прототипів таких об'єктів, де були розроблені різноманітні комбінаторні поєднання та винайдені оригінальні конструктивні рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз літературних джерел, присвячених огляду історичних прототипів багатофункціональних меблів-трансформерів, свідчить про те, що дане питання було розглянуто лише фрагментарно, в якості окремих пунктів у літературі з загальної історії розвитку дизайну меблів. До авторів, що досліджували конструктивно-функціональні та художньо-естетичні особливості об'єктів меблевого мистецтва відносяться: Б. Дод [4], Е. Колле [3], Д. Міллер [5], Л. Шансон [2] та ін. Серед європейських досліджень, присвячених сучасним меблям-трансформерам, необхідно відмітити роботу Ф. Нессер, в якій розглянуто питання впровадження багатофункціональних меблевих об'єктів як необхідного компоненту організації житлового простору малозабезпечених верст суспільства [6]. В означеній роботі зосереджено увагу на

доцільності, ергономічності, економічності та утилітарності сучасних меблів-трансформерів. Аналогічну проблематику було розкрито у науковій розвідці С. Тахмадіду [7], де проаналізовано виключно розкладні меблі, зокрема окреслено варіативність їх конструктивних рішень.

Аналіз останніх публікації свідчить, що в сучасному науковому дискурсі більш розповсюдженими є дослідження досвіду створення меблів-трансформерів періоду кінця XX – початку XXI ст. Натомість аналітичний огляд історичних прототипів означених об'єктів надає можливість не лише дослідити еволюцію меблевого мистецтва, а й виявити прийоми створення меблів-трансформерів, віднайти оригінальні конструктивні рішення, виразні прийоми декорування та художньо-естетичні засади, що можуть стати основою для нових розробок в сучасному дизайні меблів.

Мета статті – висвітлення історичного досвіду створення комбінованих багатофункціональних меблів-трансформерів та виокремлення основних прийомів поєднання декількох функцій в одному предметі меблевого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Дослідження історичних прототипів меблів-трансформерів дає можливість стверджувати, що комбіновані багатофункціональні об'єкти меблевого мистецтва формуються на основі комплексного застосування чотирьох провідних принципів трансформації: 1) розкладання/складання; 2) розсування/стиснення; 3) сегментарний поворот окремих елементів загальної форми об'єкту; 4) поєднання/роз'єднання складових елементів форми [1]. Одночасне застосування зазначених принципів трансформації дозволяє створювати багатофункціональні об'єкти-контейнери, які оснащені розкладними, розсувними та поворотними системами трансформації.

Комбіновані меблі-трансформери складаються з кількох функціональних блоків, по-різному поєднаних між собою та з можливостями переміщення складових елементів таких об'єктів. До комбінованих меблів-трансформерів можна віднести: комбіновані шафи, кабінети та письмові столи-

бюро, туалетні столики та столи для рукоділля, комбіновані крісла-сходи.

Комбіновані шафи, письмові столи-бюро та кабінети виникли й розвивались паралельно. В основі механічного автоматизму комбінованих шаф лежить два види розсувної трансформації – ковзання та поворот.

Першими історичними прототипами комбінації розсувних та розкладних систем трансформації в меблях були об'єкти часів Відродження: кассоне, скриня, посудна шафа й секретер [2, 74-77]. Проте, якщо у XVI ст. тенденція до комбінування різних систем трансформації тільки розпочиналась, то у XVII ст. вона набула розповсюдження при створенні елітарних об'єктів інтер'єру.

В означений період одним з найбільш поширених видів меблів, у якому поєднувались розсувні та розкладні системи трансформації, став кабінет, що оснащувався великою кількістю прихованих шухляд та висувних елементів. Основним прийомом трансформації такого об'єкту є зміщення окремих елементів форми, які були застосовані для створення чисельних шухляд і включення в загальну структуру різноманітних висувних площин. Така комбінація систем трансформації надала можливість створювати не лише об'єкти меблевого мистецтва, а й багатофункціональні предмети, які можуть застосовуватись як конторка для зберігання великої кількості документів, як форма для експозиції об'єктів колекціонування та як художньо-естетичний об'єкт предметно-просторового середовища. Аналіз історичних прототипів засвідчує, що Італія (Рис.1) була однією з провідних країн створення комбінованих об'єктів-трансформерів, проте, серед творів меблевого мистецтва XVII сторіччя цікавими є приклади меблів Німеччини, Великобританії (Рис.2), Нідерландів (Рис.3) та Франції.

Рис. 1. Кабінет. Італія. XVII ст.

Рис.2. Кабінет. Великобританія. XVII ст..

Рис.3. Кабінет. Нідерланди. XVII ст.

Необхідно зазначити, що трансформація об'єктів меблевого мистецтва західноєвропейських країн здійснювалась за схожою схемою – застосування розкладних систем трансформації в дверцятах, що закривають внутрішнє наповнення кабінету, та впровадження розсувних систем трансформації для створення висувних блоків. Конструктивна система західноєвропейських кабінетів має схожі риси. Такі об'єкти склались з двох блоків: нижньої частини – підставки та верхньої – функціонального блоку. Нижня частина кабінету являє собою підставку на точених або різьблених ніжках, які були з'єднані царгами. Основний функціональний блок, який встановлювався на зазначену підставку, було оснащено розкладними та розсувними системами трансформації. У переважній кількості у XVII ст. пропорції частин кабінету склали 1:2 або 1:1,5 (де перша частина є підставкою, а друга – функціональним блоком) [4, 75-89]. Спочатку кабінет був невеликим виробом, подібним скриньці, яка мала таємні шухлядки, сховані за декоративною обробкою. Такі вироби стали попередниками комбінованих механізованих шаф, що з'явилися в другій половині XVIII століття. Комплексне застосування розсувних та розкладних систем трансформації яскраво проявилось у розробках шаф та

різноманітних столів-бюро, які набули поширення у період рококо. Часи Просвітництва та культ жінки спричинили появу низки нових форм меблів, які були призначені, головним чином, для дам: секретер на високих ніжках з похило розташованою відкидною дошкою й безліччю потаємних відділень; картоньєрка; кутова шафа; жіночий письмовий столик; туалетний стіл з відкидним дзеркалом [5, 34-65]. Серед предметів корпусних меблів у період рококо визначальну роль відігравали *комоди та секретери*. Слово «комод» походить від французького «commode», що означає «зручний». За розумінням людей XVII–XVIII ст., ця форма меблів була уособленням зручності. Комод рококо, як правило, мав дві шухляди, а секретер став результатом раціональної, практичної комбінації комоду, письмового столу та кабінету. У XVIII столітті кабінет-секретер мав вигляд шафи з великою кількістю шухляд і спеціальних відділень для зберігання документів і цінностей. Відкидна фасадна стінка, що утворює при відкриванні робочу поверхню, утримувалася в горизонтальному положенні металевими кронштейнами, ланцюжками або дерев'яними висувними брусками. Продовженням означеної концепції стала шафа-бюро, що являла собою комбінацію письмового столу та книжкової шафи. Тут поєднувались комод у нижній частині, бюро – у середній, а верхня частина була виконана у вигляді шафи з полицями. Комбінація функцій зробила цей виріб особливо популярним і затребуваним. З'явилися різновиди цього виробу. Деякі не мали внизу комоду, а у верхній частині містився туалетний столик із дзеркалом, укріпленим на шарнірі й з поворотом навколо горизонтальної осі. У деяких зразках у верхній частині замість книжкової шафи була шафа-вітрина для посуду або шафка з декоративними дверцятами з різьбленням або дзеркалом (Рис.4 – Рис.6) [2, 113-128], [5, 80-85].

Рис. 4. Шафа-бюро. Великобританія. XVIII ст.

Рис.5. Шафа-бюро. Фрагмент. Великобританія. XVIII ст.

Рис.6. Шафа-бюро. Італія. XVIII ст.

Розглядаючи комбіновані меблі, необхідно зазначити, що широке розповсюдження вони набули в період класицизму. Одним з найважливіших предметів обстановки стали *секретери та бюро з циліндричною кришкою* (Рис.7, Рис.8), які були оснащені механічними пристроями для зміни положення складових елементів. Механічні системи трансформації меблів найкраще виготовляли німецькі майстри. Цікава модель бюро-циліндра, що одержала поширення із середини XVIII століття, мала довгу стільницю під масивною кришкою циліндричної форми, що приховувала площину письмового столу. Єдиний механізм з'єднував циліндричну кришку і площину, яка, виїжджаючи вперед, змушувала відкриватись циліндричну кришку письмового столу. Зручність цих меблів підтверджується тим, що їх конструктивна система залишалась незмінною дуже довгий час [3, 50-58].

Одним із найвідоміших прикладів включення механізованих пристроїв у меблі є «механічне бюро Гамбса» (Рис.9). Такий об'єкт мав складну систему трансформації: при повороті ключа виїжджає попітр та відразу розкладається стільниця, висувуються шухлядки для письмового приладдя. При

натисканні на одну з невидимих кнопок у бронзовому медальйоні з'являється поличка для секретних паперів, потім внизу висувається підставка з паркетною підлогою й складним кріслом, оббитим зеленим оксамитом. Усі ці перетворення відбуваються під музику Моцарта, що виконується механічним органом, який знаходиться всередині бюро. Такі об'єкти-атракціони були розповсюдженими в XVIII–XIX сторіччях [5, 174-179].

Рис. 7. Бюро з циліндричної кришкою. Виготовлено для короля Людовіка XVI

Рис. 8. «Bureau du Roi». Бюро для короля Людовіка XV. Жан-Анрі Резінер. Франція 1760 р.

Рис. 9. Механізоване циліндричне бюро майстерні Г. Гамбса. 1795–1815 рр.

Масове розповсюдження багатофункціональних комбінованих меблів

відбулося в Англії у другій половині XVIII століття, коли увійшли в моду меблі зі зручними перетвореннями: кутові шафи перетворюються в умивальні столики, туалетні столики й столики для рукоділля – у письмові столи тощо. Винахідники нових видів меблів приділяли особливу увагу поєднанню в одному виробі кількох різних предметів – стіл і стілець, стілець і бюро, стіл, шафа й стілець. Це робило створений новий предмет самодостатнім виробом-агрегатом.

Серед комбінованих меблів-трансформерів поширення отримали туалетні столи, які стали необхідними предметами інтер'єру у XVIII столітті. Вони проектувалися з великим смаком і винахідливістю. Наприклад, французька модель туалетного стола «пудрез» була прямокутної форми із кришкою, розділеною на три відкидні секції. Кришка центральної частини туалетного столика піднімалась нагору й відкидалась назад. На її внутрішню поверхню, за допомогою шарнірів, прикріплювалось дзеркало в рамці. Така конструкція містилась на направляючих полозках, що дозволяло переміщувати раму з дзеркалом та встановлювати потрібний нахил поверхні. Бічні секції відкидалися у сторони й ставали додатковими площинами та відкривали доступ до внутрішніх відділень столу [5, 70-79] (Рис. 10, Рис. 11).

Окрім цього, у другій половині XVIII століття поширення набули столи для рукоділля, переважна кількість яких складалась з високої підставки та невеликого поліфункціонального блоку, в якому застосовувались комбінації розкладних, розсувних та поворотних систем трансформації (Рис. 12). Верхня частина означеного елемента найчастіше була оснащена розкладною системою трансформації – застосування петель, які дозволяли відкривати кришку та надавали доступ до внутрішнього устрою блоку. У його середині розташовувалась велика кількість ємностей для зберігання необхідного приладдя. У багатьох прикладах столи для рукоділля оснащувались регульованими системами трансформації – попітрами, які застосовувались для збільшення висоти та зміни куту нахилу п'ялець. Такі столи могли одночасно слугувати і ювелірною скринькою, і попітром для читання, підставкою для нот, столом для малювання і письма. У багатьох випадках столики для рукоділля оснащувались висувними площинами та ємностями [3, 94-98].

Рис. 10. Туалетний стіл. Ж.-Ф. Обен. Франція. XVIII ст.

Рис. 11. Туалетний та письмовий столик. Ж.-Ф. Обен. Франція. XVIII ст.

Рис. 12. Стіл для рукоділля. Росія. XIX ст.

З появою окремих приміщень для зберігання книг виникла необхідність зручного доступу до полиць, розташованих на великій висоті, що зумовило появу *розкладних комбінованих сходів*. Вони склались із плоских сходів і опорної рами, що були з'єднані за допомогою шарнірів. Дослідження історичних прототипів меблів-трансформерів надало можливість стверджувати, що сходи часто вбудовували в стіл, стілець, крісло або табурет [4, 94-107]. Такі об'єкти-трансформери були побудовані на основі принципу сегментарного повороту та зміщення окремих елементів форми. Як правило, сходи були приховані всередині об'єкту, а коли в них виникала потреба, завдяки застосуванню простих поровотних механізмів, що кріпились

на горизонтальну вісь, розкривали прихований функціональний блок.

Дослідження історичних прототипів комбінованих меблів-трансформерів надає можливість виокремити провідні прийоми поєднання декількох функцій в одному предметі: 1) імплементація у масштабний об'єкт додаткових невеликих функціональних блоків; 2) рівноцінне сполучення двох утилітарних предметів у одному об'єкті; 3) множинна комбінація рівнозначних функціональних блоків в єдину форму.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що на основі дослідження історичних прототипів комбінованих меблів-трансформерів було розглянуто цікаві конструктивні рішення та виокремлено основні прийоми поєднання декількох функцій в одному предметі. Означена практика є необхідною при створенні складних багатофункціональних об'єктів та розробці прогностичних концепцій формування житлового простору

Висновки. Історія меблів-трансформерів налічує десятки століть, і впродовж цього часу змінювались цільові установки і пріоритети в її розробці, включаючи не тільки раціональність та функціональність, але й цікавість перетворення форми об'єкту або створення вишуканого предмету меблевого мистецтва. При створенні означених предметів важливу роль відігравали технічне оснащення певного історичного періоду, естетично-художні смаки та уявлення про комфортабельність та доцільність експлуатації.

Якщо у XVII–XIX ст. створення складних багатофункціональних меблів-трансформерів було спрямоване на збільшення експлуатаційної варіативності окремого предмету та певну театралізацію (у механізованих об'єктах), то сьогодні такі рішення є необхідними для надання поліфункціональності предметно-просторовому середовищу малогабаритних житлових приміщень.

У XX сторіччі здобутки минулих епох у виготовленні комбінованих меблів-трансформерів стали основою для подальших розробок у цій галузі. Впровадження розкладних, розсувних та поворотних систем трансформації набуло широкого вжитку в дизайні меблів по всьому світу, а комбіновані меблі XIX сторіччя стали прототипами для багатофункціональних блоків-контейнерів, що набули широкої популярності у Японії та США. Починаючи з кінця XX сторіччя,

спостерігається світова тенденція до розробки різноманітних експериментальних концепцій у сфері формування мобільного житла, здатного до трансформації та самоорганізації. Відомі закордонні компанії (Panasonic, Belites, Clei, Resource Furniture та ін.) фінансують дослідження інноваційного формування середовища життєдіяльності людини, ґрунтуючись на очікуванні якісних змін у побутовій культурі XXI століття. Прогностичні розробки в дизайні середовища втілюються в проєктних пропозиціях, основаних на принципах формоутворення меблів-трансформерів, що ініціює еволюцію меблевих технологій. Означені тенденції вказують на необхідність всебічного аналізу не лише сучасних дизайн-тенденцій, а й дослідження історичної спадщини минулих епох.

Література

1. Босий І.М. Принципи та прийоми трансформації меблів. Графоаналітична модель еволюції меблів-трансформерів. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб.наук.пр. Х.: ХДАДМ, 2018. № 1. С.7-16.*
2. Chanson L. *Traite d'Ebenisterie. Vial, 2005. 272 p.*
3. Colle E. 500 Years of Masterpieces of Italian Furniture: Magnificence and Design. *Skira, 2009. 272 p.*
4. Daude B. *Ebenisterie: Le meuble et sa structure. Vial, 2007. 176 p.*
5. Miller J. *Furniture - World Styles from Classical to Contemporary. Dorling Kindersley. 2010. 560 p.*
6. Nasser F. Multifunctional furniture for underprivileged communities: a milestone in sustainable development. *Purdue University. 2013. 117 p.* URL: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=cgthses> (дата звернення: 01.04.2022)
7. Tachmatzidou S. *Folding furniture: From design to production. International Hellenic University. Thessaloniki. Greece. 2019. URL: https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29610/Dissertation_Folding_Furniture_SmaroTachmatzidou.pdf?sequence=1* (дата звернення: 03.04.2022)

Thessaloniki. Greece. 2019. URL: https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29610/Dissertation_Folding_Furniture_SmaroTachmatzidou.pdf?sequence=1 (дата звернення: 03.04.2022)

References

1. Andriyashko Bosiy I.M. (2018). Pryntsypy ta pryomy transformatsii mebliv. Grafoanalychna model evoliutsii mebliv-transformeriv [Principles and practices of furniture transformation. The graphoanalytic model of the evolution of furniture-transformer]. *Traditions and innovations in higher architectural and artistic education: collection of scientific works. Kharkiv: KSADA. No. 1. 7-16* [in Ukrainian].
2. Chanson L. (2005). *Traite d'Ebenisterie. Vial.* [in French].
3. Colle E. (2009). 500 Years of Masterpieces of Italian Furniture: Magnificence and Design. *Skira.* [in English].
4. Daude B. (2007). *Ebenisterie: Le meuble et sa structure. Vial.* [in French].
5. Miller J. (2010). *Furniture - World Styles from Classical to Contemporary. Dorling Kindersley.* [in English].
6. Nasser F. (2013). Multifunctional furniture for underprivileged communities: a milestone in sustainable development. *Purdue University.* URL: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=cgthses> (Accessed date: 01.04.2022) [in English].
7. Tachmatzidou S. (2019). *Folding furniture: From design to production. International Hellenic University. Thessaloniki. Greece. URL: https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29610/Dissertation_Folding_Furniture_SmaroTachmatzidou.pdf?sequence=1* (Accessed date: 03.04.2022) [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2022
Отримано після доопрацювання 25.01.2022
Прийнято до друку 29.01.2022